

УДК 340.12

О. О. Іляшко
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного та міжнародного права
директор Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського,

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Конституція України закріпила такі цінності, як народний суверенітет, поділ влади, пріоритет прав людини, верховенство права, пряму дію конституційних норм, політичний, ідеологічний та економічний плюралізм, що мають основоположне значення для забезпечення прав людини і громадянина. Тому Україна, обравши шлях незалежного розвитку, почала розбудову демократичної, соціальної, правової держави, основними принципами якої є верховенство права, визнання людини найвищою соціальною цінністю. Втілювати зазначені цінності й принципи покликана правова політика [4].

Враховуючи специфіку стану у суспільстві під час гібридної війни, держави особливо стрімко мають спрямовувати свою правову політику на забезпечення дотримання принципу законності та установлення правопорядку. Дотримання цих принципів можна реалізувати через правову політику держави.

За своєю природою правова політика, як і політика взагалі, є діяльністю держави у сфері правового регулювання, яка протікає в певних формах. Основними з них є правотворчість і правозастосування. Вдосконалення останніх сприятиме створенню належних умов для ефективної реалізації правової політики. Правова політика сучасної Української держави повинна бути зорієнтована на три основні взаємообумовлені пріоритети: дотримання прав людини, розвиток приватного права, забезпечення сильного правосуддя [4]. В період гібридної війни, держави-учасниці на перший план мають ставити ці три пріоритети та дотримуватися принципів формування правової політики. Лише держава, в якій громадяни захищені, їх права реалізуються, зможе виграти війну та зберегти незалежність і свої кордони.

Системний підхід до наукової цінності дослідження проблем правової політики запропонувала О. В. Минькович-Слободяник, яка зазначала, що він полягає в наступному: по-перше, оскільки в теорії держави і права формулюються основні категорії, які використовуються галузевими науками, необхідно виробити поняття правової політики, обґрунтувати форми її реалізації, визначити критерії ефективності, принципи її формування – цю проблематику досліджували С.С. Алексєєв, П.В. Коробов, А.П. Коробова, В.М. Селіванов, В.В. Соловійов, О.Ф. Скакун,

М.І. Панов, Л.В. Герасіна, Ю.С. Шемшученко, Ю.М. Оборотов, О.І. Ющик; по-друге, правова політика, з одного боку, виступає підґрунтям для правотворчості і правозастосування, які є формами її реалізації, а з іншого – вона є чинником, який впливає на їх формування, що дозволяє розглядати останні як єдину систему із своїми внутрішніми зв'язками і взаємозалежностями – цю проблематику досліджували В.П. Баляєв, С.В. Бобровник, В.В. Головченко, С.С. Дністрянський, Н.А. Железняк, І.А. Ільїн, Н.В. Ісаков, М.С. Кельман, А.М. Колодій, Н.М. Оніщенко, О.В. Малько, М.І. Матузов, Н.М. Пархоменко, О.І. Панченко; по-третє, проблема ефективності державного управління як форма реалізації державної влади і політики висувається на порядок денний не лише як актуальна теоретична, а і як практична проблема, звідси постає необхідність підвищення ефективності правової політики, ставлення до неї як до науки і як до мистецтва – дослідженням даної теми займалися В.Б. Авер'янов, А.С. Пашков, В.Ф. Погорілко, В.Ф. Прозоров, С.А. Полєніна, В.А. Коростей, М.В. Кравчук, В.В. Лазарєв, В.Ф. Опришко, О.Ю. Рибаків, Г.А. Саймон, О.І. Ткач, Д.М. Чечот, П.П. Шляхтун; по-четверте, одним з невідкладних завдань вітчизняної юридичної науки повинна стати розробка Концепції правової політики України, ціннісну основу якої мають становити ідеали справедливості, рівності і свободи, а її політико-правовим базисом повинні слугувати конституційні ідеї, принципи і норми розвитку суспільства шляхом демократичного, правового, соціального прогресу, з урахуванням внутрідержавних і міжнародних проблем та реальних можливостей їх вирішення [4].

Говорячи про правову політику в мовах гібридної війни, слід перш за все, дослідити структуру правової політики в цілому.

Структура правової політики доволі широка й різноманітна, її компонентами є: стратегія законотворчості; принципи правового регулювання, конституційне будівництво; судово-правова й адміністративна реформи; пошук оптимальної реформи парламентаризму; вдосконалення виборчого права і кодифікованих галузей права; зміцнення законності, правопорядку, дисципліни, і, врешті, самої державності [1].

Все це може бути складовими правової політики держави в умовах гібридної війни. Проте, така

структура не є чіткою, а перелік не можна вважати вичерпним. Адже суспільні відносини весь час змінюються, а отже може змінюватися і сама структура правової політики, адаптуючись під вимоги громадянського суспільства.

Різно окреслених, застиглих кордонів правової політики не може існувати. Маючи відносну стабільність, правова політика все ж схильна до мінливості, як під впливом об'єктивних, так і суб'єктивних чинників; відповідно, в ній з'являються нові напрямки, дещо по-іншому акцентуються пріоритети, відбувається переоцінка цінностей. Так, відомо, що після вступу до Ради Європи, із правової політики України послідовно було вилучено практику застосування смертної кари, переглянуто з більш гуманістичних позицій діяльність пенітенціарної системи тощо [2]. Під час гібридної війни у правовій політиці держави на перший план можуть виходити інтереси держави та суспільства в цілому, а не окремої людини чи громадянина, так як держави-учасниці намагаються зберегти незалежність та свою могутність. Однак, це порушує принцип правової політики, а саме збалансованості між інтересами держави, суспільства та громадянина.

Під час гібридної війни держави-учасниці мають дотримуватися міжнародних нормативних актів, міжнародних договорів, забезпечуючи права та свободи громадян, дотримуючись принципів формування правової політики.

В цілому можна виділити два напрями правової політики: зовнішній і внутрішній. Правова політика у зовнішньому напрямі спрямована на забезпечення суверенітету, незалежності й територіальної цілісності держави. Внутрішній напрям пов'язаний із демократичними засадами розвитку держави, пріоритетом гарантування людині прав і свобод. Окрім того, необхідно виокремити ті складові внутрішньої правової політики, які пов'язані з гарантуванням державою цих прав і свобод: державне будівництво, фінансовий економічний розвиток, правоохоронна діяльність, оборона, юстиція, судочинство тощо. Зовнішній напрям правової політики: переважно закордонних справ, зовнішньоекономічної діяльності [1].

О. Ф. Скакун зазначає, що правова політика держави реалізується у трьох основних напрямках: 1) нормотворчість; 2) застосування права; 3) розвиток правосвідомості і правової культури населення. Елементи цих напрямків різноманітні: вдосконалення стратегії і практики законотворчості, чітке встановлення сфер правового регулювання, реформування судової системи, спеціалізація юридичної практичної діяльності, розробка й утвердження державного стандарту підготовки юриста, підвищення рівня правової інформованості населення, забезпечення механізму притяг-

нення до юридичної відповідальності посадових осіб у судовому порядку та ін. [7].

О. В. Минькович-Слободяник писала, що з метою забезпечення ефективної державної правової політики, основним призначенням якої є захист прав та свобод громадян, в Україні назріла необхідність формування та прийняття Загальної концепції правової політики. Остання повинна розроблятися за допомогою інструментального аспекту, який становлять стратегія і тактика правової політики. Державна стратегія правової політики сучасної України в якості основного орієнтиру повинна обрати формування громадянського суспільства як гаранта соціальної стабільності та побудови правової держави. Поряд з цим, державна стратегія правової політики має виконувати консолідуючу функцію, об'єднувати державницькі політико-правові сили, активно втручатися в царину публічної політики. На цій основі державну стратегію правової політики слід вважати активним агентом своєрідного суспільного договору, що укладається між державною владою та громадськістю, неурядовими організаціями [4]. Як влучно зазначала автор, структура концепції правової політики повинна містити чотири змістовні блоки, які включають: «стартовий» рівень правового розвитку держави, в рамках якого виявляються тенденції й основні проблеми; прогнозно-аналітичний, що узагальнює результати попередньо розроблених прогнозів; урахування зовнішніх факторів, які найбільше впливають на вибір варіантів довгострокового розвитку держави; концептуальне забезпечення, яке формується на основі системи попередніх прогнозів, що впливають із урахування зовнішніх факторів відповідно до системи цілей. Концепція правового розвитку держави ґрунтується на трьох різнорівневих, але взаємопов'язаних елементах – макроструктурному, міжгалузевому і територіальному. Концептуальне оформлення стратегії здійснення правової політики дасть можливість розробки ефективної тактики її реалізації [4].

Правова політика як складне структурне утворення існує на різних рівнях, а саме: на міжнародному, державному, регіональному, локальному, в рамках різних співдружностей і т.д. Найбільші проблеми в цьому секторі маємо на рівні регіональної політики, оскільки в ідеалі вона повинна конкретизувати державну й адаптувати її вимоги до потреб конкретного регіону, але в кращому випадку вона її лише повторює [3]. Як влучно зазначила О. В. Минькович-Слободяник, інструменти правової політики в даній сфері мають багатий спектр застосування. Це й напрацювання проєктів законів, експертиза законів, залучення наукового потенціалу, формування перспективних планів і програм розвитку і т.д. З цього можна зробити висновок, що регіональний рівень має

суттєве значення, оскільки саме на цьому рівні реально втілюються в життя стратегічні завдання загальнодержавної політики: забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зміцнення законності й правопорядку і т. д. [3].

Феномен правової політики можна характеризувати через її властивості та риси. Найважливішими властивостями правової політики є її державно-вольовий характер і владно-імперативний зміст. Правова політика ґрунтується на праві й пов'язана з правом; здійснюється правовими методами; охоплює, здебільшого, правову сферу діяльності; спирається, коли це потрібно, на примус; є публічною, офіційною; відрізняється нормативно-організаційними початками. Право – це базовий елемент політики [1]. Під час гібридної війни держава додатково посилює правопорядок, застосовуючи, як правило примус. Тобто, як ознака правової політики може бути пріоритетність правопорядку та національної безпеки.

Основними методами здійснення правової політики є переконання у раціональності, доцільності певних рішень та нормативних положень, а також примус (легітимний, соціально виправданий). Різні форми і сполучення цих методів створюють широкий спектр засобів і технологічних прийомів правового впливу на людей: виховання, покарання, юридична відповідальність (позитивна і негативна), санкції (заохочувальні та карні), превенція, юридична освіта, розвиток правової культури і правосвідомість. Можна стверджувати, що більшість форм реалізації права (дотримання, виконання, використання і застосування) за своєю суттю збігаються з формами проведення правової політики [1].

Основним завданням правової політики сучасної України є розв'язання юридичними засобами соціальних проблем; підтримання правопорядку; забезпечення функціонування гілок державної влади і місцевого самоврядування, зв'язку індивіда, суспільства, держави; забезпечення миру й стабільності в середині країни та на міжнародній арені. У консолідованому вигляді правова політика втілюється у Конституції України, законах, кодексах, інших нормативно-правових актах, спрямованих на охорону та відтворення суспільних відносин, що виникли, і сформованого політичного режиму [1]. Країні потрібна дієздатна і сильна влада, але не менш того, їй потрібні сильні й ефективні закони, які б «тримали в межах правового порядку» саму владу і її інститути [2].

Правова політика України визначається і виробляється її легітимними суб'єктами – Президентом країни, Верховною Радою, депутатським корпусом, Кабінетом Міністрів, Конституційним Судом і Верховним Судом України, іншими представницькими і виконавчими, а також судовими органами влади, що мають право законодавчої іні-

ціативи чи повинні здійснювати правозастосовчі й правоохоронні функції. Так, органи суддевої, прокурорської, слідчої та іншої юрисдикції, здійснюючи величезну правовиконавчу і правоохоронну практичну діяльність, нерідко суттєво корегують правову політику держави у контексті своїх повноважень. Вони, з одного боку, висвітлюють в ній слабкі та міцні сторони, вади і переваги, а з іншого боку, вносять необхідні пропозиції та рекомендації щодо її вдосконалення. Особливе місце в цьому процесі відіграє Конституційний суд України, який своїми функціональними діями сприяє не тільки справедливому порядку прямої дії норм Конституції України, належним чином тлумачить їх сутність і зміст, але й підтримує відповідність правової політики держави конституційному ладу [2].

Питання щодо суб'єктів правової політики потребує досконалого вивчення у контексті реалізації цієї політики. Їх діяльність щодо впровадження правової політики в життя, повинна бути спрямована на генерацію ідей, постановку завдань, формування програм та пошук методів її реалізації. Не менш важлива ознака суб'єкта правової політики – це його здатність впливати на становлення та розвиток суспільних відносин, а також забезпечувати їх регулювання та охорону. За таким критерієм поділяють всіх учасників, які будуть наділені статусом «суб'єктів правової політики» на:

1) державу, яка через певні органи та інститути, безпосередньо здійснює свої функції щодо реалізації правової політики;

2) політичні партії;

3) громадяни (громадянське суспільство) [6].

У системі інститутів владних відносин виділяється особлива ланка, якою виступає держава. Досвід показав, що для сучасного суспільства, яке керується принципами гуманізму та демократії, держава є найбільш вигідною системою органів та інститутів влади. Однак, у деяких випадках, центральним інститутом влади може бути церква, партія, армія. Але, в будь-якому разі, не існує політики без інституту влади як центру інтеграції, диференціації, медіації. Без інститутів та еліти можливе лише самоуправління, а для великого суспільства це рівнозначно анархії. Роль держави в організації суспільства та здійсненні політичної влади зумовлена тим, що вона є центром, ядром політичної системи [6]. В умовах гібридної війни держава відіграє провідну роль у формуванні правової політики, так як має забезпечити безпеку громадян та недоторканість кордонів.

Політичні партії поряд з державою є активним суб'єктом правової політики, діяльність яких спрямована на одержання влади, досягнення законного контролю над управлінськими процесами в державі [6].

Крім того, що реалізація правової політики спрямована на забезпечення інтересів населення, самі громадяни також можуть впливати на процес її формування. По-перше, це забезпечується можливістю громадян України висловлювати власну позицію щодо особливо важливих питань в державі через проведення Всеукраїнського референдуму. По-друге, всі громадяни України наділені однаковими виборчими правами, адже відповідно до статті 71 Конституції України вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування [6].

Правова політика завжди обслуговувала й обслуговує передусім інтереси держави, а через державу – інтереси всього суспільства, інтереси громадян, зміцнення державності [1]. Таким чином, головним провідником правової політики, її організатором і координатором є держава з її могутнім управлінським апаратом і владними прерогативами. Залишаючись генератором і координатором правової політики, демократична держава сприяє опосередкованій участі в правотворчості політичним партіям, громадським організаціям, рухам, об'єднанням вчених і громадян, якщо не прямо, то через пресу, суспільну думку, офіційні канали й інститути плебісцитарного представництва [2].

Політика спрямована на упорядкування правової сфери, яка своєю юридичною інструментальністю здатна оптимізувати економічні, політичні, соціальні, національні, екологічні та інші відносини. Визначаючи специфіку правової політики у порівнянні з іншими видами, В.Н. Кудрявцев пише, що «вона завжди є пріоритетним використанням методів правового регулювання» [8]. Як підтверджує практика останніх років, ефективність регулювання найважливіших і складних суспільних відносин незмірно зростає, якщо вона здійснюється засобами правової політики, так як передбачає цільову та узгоджену діяльність на основі науково обґрунтованих механізмів, засобів і принципів досягнення стратегічних цілей і тактичних задач держави і суспільства і, навпаки, максимально виключає спонтанність, непередбачуваність, всі можливі відхилення від намічених цілей. Слабка, не обґрунтована юридичною наукою, правова політика стає наслідком неповноцінної, пробної юридичної бази, суперечливих правових актів, розмитих цілей, не визначених пріоритетів, помилок у виборі засобів. В результаті відбувається збій у здійсненні економічної, соціальної, національної та інших видів політики [5].

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що складові правової політики держави в умовах гібридної війни не є сталими. Структура не є чіткою, а перелік не можна вважати вичерпним.

Адже суспільні відносини весь час змінюються, а отже може змінюватися і сама структура правової політики, адаптуючись під вимоги громадянського суспільства. Під час гібридної війни держава додатково посилює правопорядок, застосовуючи, як правило примус. Тобто, як ознака правової політики може бути пріоритетність правопорядку та національної безпеки. Суб'єктами правової політики під час гібридної війни можна вважати 1) державу, яка через певні органи та інститути, безпосередньо здійснює свої функції щодо реалізації правової політики; 2) політичні партії; 3) громадяни (громадянське суспільство). Часом суб'єктами можуть виступати також іноземні держави та держави-учасниці в гібридній війні. Все ж, не зважаючи на ряд праць вчених з указаної тематики, залишаються не вирішеними значна кількість проблем правової політики в умовах гібридної війни, які потребують подальших наукових досліджень.

Література

1. Гетьманчук М. П., Гришук В. К., Турчин Я. Б. Політологія: Навч. посіб. – К.: Знання, 2010. – 415 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/12560607/politologiya/pravova_politika.
2. Розенфельд Ю. М., Герасіна Л. М., Осипова Н. П. Політологія: підручник. – Харків: Право, 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://radnuk.info/pidruchniku/polit/271-rozenfeld/4268-s-5---.html>.
3. Минькович-Слободяник О. В. Види правової політики України / О. В. Минькович-Слободяник // Часопис Київського університету права. – 2012. - № 2. – С. 21-24
4. Минькович-Слободяник О. В. Правова політика як чинник правотворчості та правозастосування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О. В. Минькович-Слободяник. – К., 2010. – 22 с.
5. Исаков Н. В. Правовая политика современной России: проблемы теории и практики: дис. ... д.ю.н. 12.00.01 / Н. В. Исаков. – Ростов-на-Дону. – 2004. – С. 459.
6. Кафедра адміністративного права і процесу. Конспект лекцій з курсу «Актуальні проблеми теорії держави та права». – К.: 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studies.in.ua/aktualn-problemi-teoryi-derzhavi-ta-prava/3923-pravova-poltika-ponyattya-formi-realizatsiyi-proriteti.html>
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Підручник. «Консум», 2000. 652 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://weststudents.com.ua/glavy/70035-7-pravova-poltika-derjavi.html>
8. Кудрявцев В.Н. Право и поведение. М.: Юридическая литература, 1978. С. 163.

Анотація

Гляшко О. О. Деякі особливості правової політики держави в умовах гібридної війни. – Стаття.

У статті розглядаються деякі особливості правової політики держави в умовах гібридної війни. Оскільки

складові правової політики держави в умовах гібридної війни не є сталими, структура не є чіткою, а перелік не можна вважати вичерпним. Адже суспільні відносини весь час змінюються, а отже може змінюватися і сама структура правової політики, адаптуючись під вимоги громадянського суспільства.

Ключові слова: гібридна війна, правова політика, суспільні відносини.

Аннотация

Ильяшко А. А. Некоторые особенности правовой политики государства в условиях гибридной войны. – Статья.

В статье рассматриваются некоторые особенности правовой политики государства в условиях гибридной войны. Поскольку составляющие правовой политики государства в условиях гибридной войны не являются постоянными, структура не является четкой, а перечень нельзя считать исчерпывающим.

Ведь общественные отношения все время меняются, а значит, может меняться и сама структура правовой политики, адаптируясь под требования гражданского общества.

Ключевые слова: гибридная война, правовая политика, общественные отношения.

Summary

Ilyashko O. O. Some features of the legal policy of the state in a hybrid war. – Article.

In the article some peculiarities of the state legal policy in conditions of hybrid war are considered. Since the components of the state's legal policy in a hybrid war are not permanent, the structure is not clear, and the list can not be considered exhaustive. After all, social relations change all the time, which means that the structure of legal policy can also change, adapting to the requirements of civil society.

Key words: hybrid war, legal policy, public relations.